

УДК 37.015.3+371.134

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО ТА
ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Завацький С.В., Видра О.Г.

На сучасному етапі реформування змісту та системи загальної середньої освіти особлива увага приділяється проблемі підготовки вчителя і його професійному вдосконаленню [6], оскільки переорієнтація навчального процесу на формування в учнів бажання і уміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації і навчання застосуванню набутих знань для практичного життя не можливе без участі педагога-професіонала з певним рівнем сформованості педагогічної культури та особистісних якостей.

Педагогічна діяльність ставить особливо високі вимоги до особистісних якостей професіонала, до розвитку соціального інтелекту і соціальної компетенції педагога [2]. Тому розвиток особистості майбутнього вчителя в процесі професійного навчання набуває особливого значення.

Психологічні закономірності та особливості формування особистісних якостей вчителів різних фахових спеціальностей досліджені недостатньо. Досвід і практика свідчать про те, що отримання вищої педагогічної освіти та стаж роботи в школі не можуть гарантувати наявності у педагога психологічної грамотності та культури. Тим самим принижується роль особистості вчителя в забезпеченні переходу до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, одним з головних завдань якої є сприяння істотному зростанню інтелектуального та культурного потенціалу соціуму. Таким чином не враховується той великий виховний та психологічний вплив, який здійснюють вчителі своєю особистістю, поведінковими реакціями на дитину, оскільки вони проводять з нею взагалі більше часу, ніж батьки, які знаходяться на роботі, і набагато більше часу, ніж психолог, практично відповідальний за всіх дітей в школі [9]. Отже вчитель має дуже великий

вплив на розвиток особистості учня. Формування ціннісних орієнтацій та розвиток таких якостей особистості, як критичне мислення, взагалі неможливе без активної педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. Цілком очевидно, що сформувати особистість може тільки особистість.

Впровадження в державний стандарт загальної середньої освіти предметної галузі „Технології”, покликаної сформувати в учнів систему технологічних знань і умінь, закласти основи для успішної творчої і перетворюючої діяльності, виховувати внутрішню потребу і шанобливе ставлення до процесу і результатів праці, формувати трудову, графічну, підприємницьку, екологічну, інформаційну, етичну та естетичну культуру [1], обумовлює потребу у підготовці нової генерації вчителів трудового та професійного навчання з високим рівнем сформованості професійної культури.

Розглядаючи професійну культуру вчителя з позиції системного підходу, можна виділити такі її складові як педагогічне мислення, педагогічні здібності, професійні знання та вміння, індивідуально-особистісні якості [12].

Дослідженнями, проведеними кафедрою педагогіки, психології і методики трудового та професійного навчання Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка встановлено, що більше 50% випускників шкіл, які обирають професію вчителя трудового навчання мають низькі показники розвиненості інтелектуально-творчого потенціалу та технічного мислення. Зазвичай ці показники упродовж п'ятирічного навчання суттєво покращуються, однак формування особистості майбутнього фахівця в більшості випадків відбувається лише на засадах когнітивної парадигми освіти. Одним із засобів підвищення ефективності підготовки майбутніх вчителів є впровадження в навчально-виховний процес особистісно-орієнтованих технологій навчання. При цьому, згідно досліджень В.В. Рибалки [8], системоутворюючим фактором повинен бути розвиток особистості майбутнього вчителя в процесі професійного навчання,

а зміст освітньо-професійної програми підготовки спеціалістів повинен ґрунтуватись на поєднанні моделі структури особистості вчителя-професіонала зі структурою професійної педагогічної діяльності.

Становлення професіоналізму, як психолого-педагогічного феномену, в першу чергу буде визначатися інтелектуально-творчим розвитком особистості, домінантою якого є формування інтелектуальної культури спеціаліста [4], як складової його психологічної культури.

Розглянемо сучасне місце інтелектуальної культури у вимірі структури особистості педагога та його діяльності. Дані досліджень [8; 10], представлені на Рис. 1, визначають модель психологічної культури вчителя.

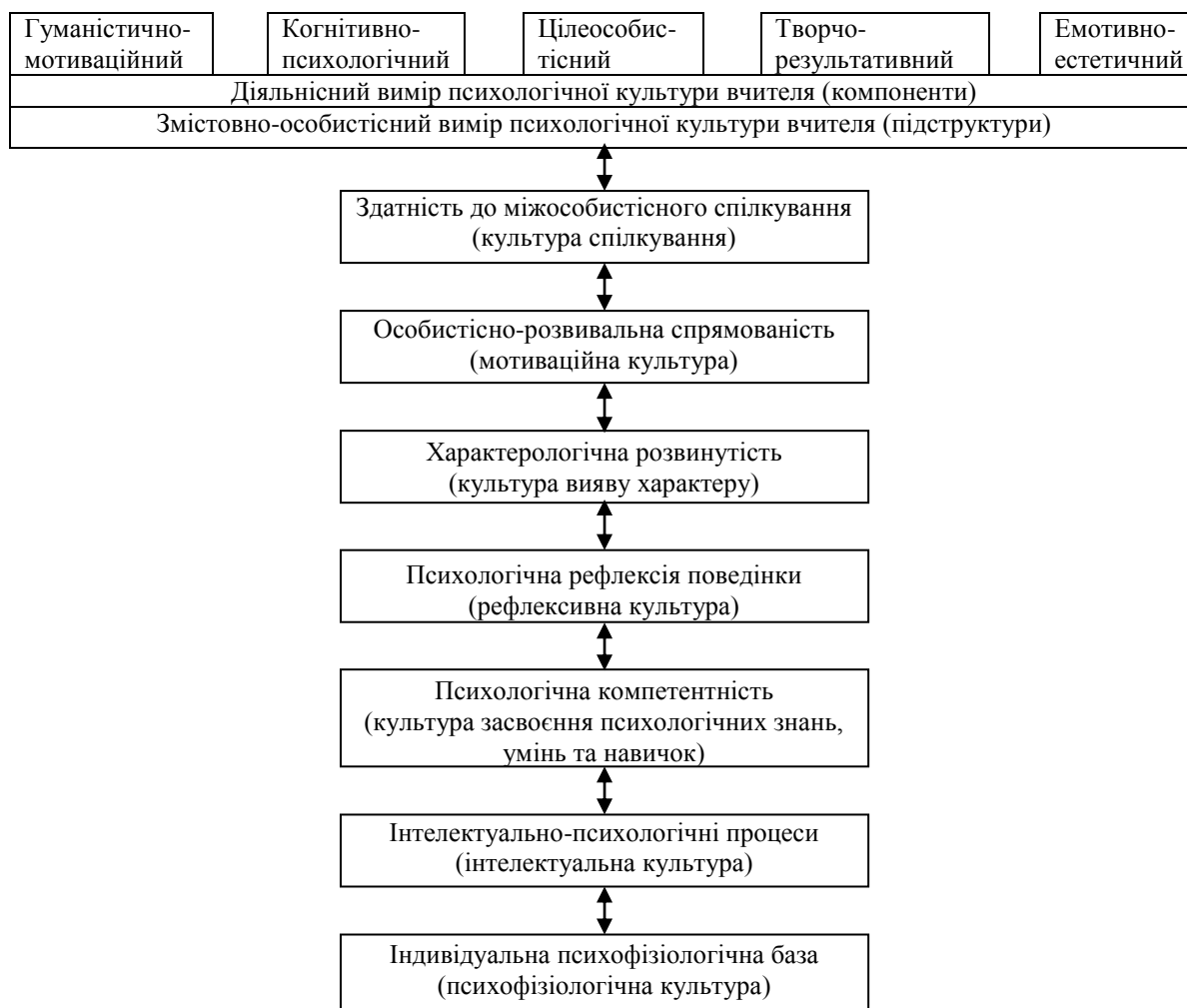

Рис. 1. Модель психологічної культури вчителя

З наведеної моделі випливає, що інтелектуальна культура є структурним утворенням змістовно-особистісного виміру психологічної культури вчителя. Зазначимо, що психологічну культуру слід вважати найважливішим компонентом гуманітарної культури особистості, яка обов'язково проявлятиметься в професійній діяльності і буде впливати на її ефективність [11]. Отже проблема розвитку психологічної культури спеціаліста тісно пов'язана з розвитком інтелектуальної культури особистості. Психологічні ж умови розвитку інтелектуальної культури майбутніх вчителів трудового та професійного навчання на сьогодні досліджені недостатньо [5].

При плануванні експериментальних досліджень в цьому напрямку, на наш погляд, доцільним буде врахування таких загальних аспектів сутності інтелектуальної культури особистості як *аксіологічного, морфологічного, функціонального та процесуально-діяльнісного*.

Аксіологічний аспект розкриває інтелектуальну культуру як ціннісний фактор розвитку особистості, що виявляється в домінантних цінностях в процесі їх розвитку, функціонування, примноження та актуалізації в діяльності молодой людини.

Морфологічний аспект представляє інтелектуальну культуру як певне системне утворення в складі психологічної структури особистості із достатньо сформованою психологічною культурою.

З точки зору *функціонального* аспекту інтелектуальна культура являє собою спосіб діяльності особистості, постійно направлений на розвиток та вдосконалення інтелекту і реалізацію інтелектуально-творчого потенціалу.

Згідно *процесуально-діяльнісного* аспекту інтелектуальна культура визначається колом та змістом завдань, які буде вчитися вирішувати майбутній вчитель трудового та професійного навчання, а також організацією діяльності по розвитку та вдосконаленню індивідуальної інтелектуальної культури.

Співставлення загальної структури педагогічної діяльності вчителя [7] з виробничими функціями, типовими задачами діяльності і уміннями, якими

повинен володіти спеціаліст трудового навчання [3] дає можливість виділити найважливіші складові, що визначатимуть динаміку розвитку інтелектуальної культури впродовж навчання:

1. Інтелектуальний розвиток особистості.
2. Пізнавальні процеси: сприймання, увага, пам'ять, мислення (теоретичне, практичне, понятійне, образне, технічне, абстрактне, просторове), уява.
3. Комплекс технічних, практичних, психолого-педагогічних і методичних знань, умінь та навичок.
4. Емоційно-вольові якості.
5. Ціннісно-орієнтаційні домінанти: саморозвиток, самовдосконалення, постійний розвиток пізнавальних процесів, потяг до вдосконалення знань, вдосконалення інтелектуальної сфери професійної діяльності тощо.

Таким чином сутність поняття інтелектуальної культури особистості можна пов'язати з певним ступенем її інтелектуального розвитку в напрямку, який визначається загальними тенденціями соціокультурного розвитку; з тим рівнем професійного вдосконалення людини як особистості та суб'єкта діяльності, який досягнуто в процесі засвоєння інтелектуальних цінностей, вироблених в даній сфері професійно-життєвої діяльності.

Отже, визнання інтелектуальної культури як важливої компоненти психологічної культури особистості педагога обумовлює потребу проведення комплексних соціально-психологічних досліджень умов її розвитку в процесі фахової підготовки у ВНЗ в тому числі і для майбутніх вчителів трудового та професійного навчання.

Література:

1. Гончаренко С.У. Дидактична концепція змісту освіти // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця, 2002. – С. 22-30.

2. Гордієнко В.І. Психологічне забезпечення професійної підготовки та самореалізації особистості в педагогічній діяльності // Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навчальний посібник / За ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001. – С. 249-260.
3. Завацький С.В. Використання проектного методу як інноваційної форми проведення державних екзаменів на індустріально-педагогічному факультеті // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця, 2002. – С. 180-185.
4. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти //Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи/ За ред. І.А. Зязюна. – К.; Віпол, 2000. – С. 11-57
5. Интеллектуальная культура специалиста. – Сборник научных трудов / АН СССР, Новосибирск: Наука, Сиб. отделение, 1988.
6. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) Інформаційний збірник МОН України. – 2002. – № 2. – С. 3-22.
7. Педагогічна майстерність: Підручник/ І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997.
8. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. – К.: Деміург, 1998. – 160 с.
9. Рогов Е.И. Учитель как объект психологического исследования: Пособие для школьных психологов по работе с учителем и педагогическим коллективом. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 408 с.
- 10.Созонюк О.С. Детермінанти розвитку психологічної культури вчителя початкової школи: Дис. на здоб. наукового ступ. канд. психол. наук. – Рівне, 2002.
- 11.Чепелева Н.В. Психологічна культура майбутнього вчителя. – К.: 1989.
- 12.Черньонков Я.О. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя // Рідна школа. – 2002. - № 12. – С. 14-17.